

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ

УДК 366.279:33(574)+332.01.324:338(23)

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ СИСТЕМ БОРОТЬБИ З БАНКРУТСТВОМ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

В. М. БАБАЄВ, О. В. ДИМЧЕНКО, В. І. ТОРКАТЮК, В. Т. КУЛІК,
О. В. ПАРАМОНОВА

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Невід'ємним елементом ринкових економічних відносин є банкрутство. Конкуренція виявляє і здійснює на ринку найбільш вдало господарюючих суб'єктів і очищає економічне поле України від тих, хто не відповідає цим жорстким вимогам.

Диференціація суб'єктів ринку посилюється в умовах економічних криз і невизначеності, а також діями великих сусідів (Росії) на економічну діяльність в Україні. Підприємства, які не здатні витримувати конкуренцію, перетворюються у баласт національної економіки, втягуючи в орбіту неплатездатності своїх економічних партнерів. Для очищення економічного середовища в ринковій системі використовується інститут банкрутства, одним із видів якого є навмисне банкрутство.

В перші роки ринкових перетворень в Україні практикувалися такі засоби як державна підтримка нерентабельних підприємств з метою збереження робочих місць або навмисне банкрутство з метою їх викупу по занижених цінах. І те і інше не відповідають інтересам розвитку економіки України до стійкого розвитку на період до 2020 року, де планується досягнення балансу економічних, соціальних, економічних і політичних аспектів розвитку України як основи підвищення якості життя і конкурентоздатності на довготермінову перспективу.

В світі поставлених задач фінансова підтримка підприємств за рахунок засобів платників податків заради «спасіння» не представляється доцільною. Необхідні правові засоби по вирішенню долі підприємств, які не здатні ефективно здійснювати свою діяльність на конкурентному ринку.

Для досягнення даної мети важливу роль повинно відігравати система банкрутства підприємств.

Висвітлення проблеми банкрутства в науковій закордонній і українській літературі і її теоретична база, особливо навмисне банкрутство, мають протилежний характер, оскільки банкрутство як економічне явище досить часто розчиняється в юридичній регламентації.

Юридичне бачення банкрутства має історичне коріння, так як воно склалося раніше ніж були обґрунтовані відповідні економічні підходи. В той же час юридичні відношення не можуть розкривати в повному обсязі економічні процеси і явища які здійснюються у світі і Україні сьогодні.

Банкрутство, будучи по змісту економічним явищем, відображаючи відповідний (кредитовий) економічний стан даного господарчого суб'єкта, в той же час стає правовим процесом вирішення наслідків економічної неспроможності даного господарюючого об'єкта.

До цього часу в вітчизняній науці і практиці не відпрацьовано стійкій понятійний апарат у відношенні явища банкрутства, яке часто відображають з нездатністю або неплатеспроможністю, а деколи навіть із збитковістю. В законодавстві України поняття економічної нездатності і банкрутства використовують як синоніми, які визначають призначену судом нездатність боржника в повному обсязі задовольнити вимоги кредиторів по грошовим обов'язкам, виконати обов'язки по виплаті обов'язкових платежів.

Світова економічна криза, яка затягнулася на досить довгий час, боляче відбивається майже на всіх підприємствах України, особливо будівельного призначення, що приводить до неповного використання виробничих потужностей, скорочення виробництва, результатом якого ми бачимо багато об'єктів незавершеного будівництва погіршення платежеспроможності і веде до їх фінансової неспроможності. Самостійний вихід із цього стану не завжди представляється можливим. Комерційним підприємством будівельної галузі необхідний алгоритм поведінки, який дозволить їм «виправити» ситуацію при використанні законних і економічно виправданих інструментів. Для розробки таких інструментів необхідні економічні і правові знання і системні дослідження цієї проблеми в Україні, а також вивчення закордонного досвіду.

Інститут банкрутства служить відповідним стимулом ефективності роботи комерційних структур, що гарантує одночасно економічні інтереси кредиторів, а також держави як загального регулятора ринку.

Державне регулювання нездатністю є найбільш динамічною областю права і економіки, яка розвивається в розвинутих країнах світу, при цьому економічна політика держави є найбільш важливою в процесі вдосконалення нормативних і процесуальних актів в механізмі банкрутства.

Економічні основи банкрутства більш повно визначають зміст, принципи і мету банкрутства. Відсутність економічного розуміння банкрутства може привести до серйозних негативних явищ в економіці, порушенні балансів і інтересів держави, суспільства і комерційного підприємства.

Таким чином, банкрутство – це об'єктивне економічне явище в ринковій економіці, яке виходить із самої сутності ринкових відносин, які пов'язані з невизначеністю, внутрішньою і зовнішньою кризою, ризиками різного характеру, що веде до втрат капіталу.

Разом з тим необхідно відмітити, що в економічній літературі недостатньо висвітлені причини невідповідності юридичних осіб, не виділені чинники макро-, мікро- і мезо-рівня, які пояснюють .....нездатності комерційних підприємств, не визначені принципи забезпечення ефективності процесу банкрутства.

Також ринкові відношення безпосередньо пов'язані не тільки з юридичними суб'єктами, але і з громадськими, які мають великі кредиторські заборгованості перед різними банками, фінансово-кредитними закладами, підприємствами, фірмами і компаніями.

Тому проблема впровадження інституту банкрутства фізичних осіб стає на сучасному етапі розвитку економіки України своєчасною, тому що все більш стає випадків навмисного банкрутства.

На сьогодні проблема забезпечення економічної безпеки комерційних підприємств, особливо будівельної галузі, при наявності можливості навмисного банкрутства входить до числа найбільш актуальних проблем антикризового управління. Це пов'язано, по перше, фактичного розповсюдження такого явища, як банкрутство в якості інструмента досягнення корисних цілей, а, по-друге, слабкою доказаністю навмисного банкрутства по причині недостатнього опрацювання економічних положень і правових норм, які характеризують навмисне банкрутство.

На сучасному етапі розвитку економіки України в практичній діяльності комерційних підприємств будівельної галузі постійно виникають конфлікти між власниками і кредиторами. Виникнення конфліктів

викликано, в першу чергу, різницею в зацікавленості, які загострюються в кризових ситуаціях, тому виникають проблеми, пов'язані з управлінням комерційними підприємствами будівельної галузі, зростанням загрози економічної безпеки комерційного підприємства будівельної галузі. З іншого боку, проблеми загострюються і тому, що існуючі методики експертизи і оцінки навмисного банкрутства мають багато недоліків, протиріч і не завжди своєчасно виконуються, враховуючи людські чинники і політичну ситуацію в Україні, що підтверджується діями в Криму і східних областях України.

Злочини в сфері навмисного банкрутства приносять значні збитки кредиторам і підприємству-боржнику. Однак визнання банкрутом констатує лише сам факт банкрутства, але не виявляє механізм його виникнення і не сприяє розробці засад щодо їх подолання.

Через процедуру банкрутства здійснюється чергове перевтілення власності в Україні. За допомогою навмисного банкрутства можуть бути знищені навіть працюючі і фінансово стійкі комерційні підприємства.

На сьогодні в Україні відомі лише поодинокі випадки притягнення до судової відповідальності осіб, які винні у навмисному банкрутстві.

На сьогодні в Україні користуються деякими нормативними документами Росії, такими як «Методичні рекомендації по проведенню експертизи про наявність (відсутність) ознак фіктивного або навмисного банкрутства» (Розпорядження №33 від 8.10.1999 р.; «Тимчасові правила перевірки арбітражним керуючим наявності ознак фіктивного і навмисного банкрутства». Однак дані методики є достатньо суб'єктивними і не дають можливості однозначно зробити висновки про наявність (відсутність) ознак навмисного банкрутства, а українських документів не має.

Виявлення ознак навмисного банкрутства комерційних підприємств будівельної галузі є досить складною процедурою, так як кримінальні дії маскуються, наприклад, під виглядом звичайних господарських операцій. Такі неправомірні дії важко знайти без урахування спеціальних методів. Основна проблема у виявленні навмисного банкрутства пов'язана, в тому числі, і з недостатньо розробкою методичного забезпечення експертизи навмисного банкрутства комерційних підприємств будівельної галузі.

Таким чином, дослідження, які спрямовані на розвиток методичного забезпечення експертизи навмисного банкрутства комерційних підприємств будівельної галузі, є актуальним і мають важливе проектне значення, дозволяють попередити і довести наявність економічного криміналу у сфері

банкрутства і підвищити економічну безпеку комерційних підприємств будівельної галузі.

Сьогодні в Україні проблема навмисного банкрутства як елемента економічної безпеки держави, регіонів, підприємства стає найважливішою характеристикою стану всієї економіки. Основой завдання системної політики з формування процесів навмисного банкрутства як елементів економічної безпеки діяльності комерційних підприємств полягають у своєчасному виявленні, запобіганні і нейтралізації реальних та потенційних перешкод економічним інтересам підприємця в ринкових умовах.

Значний вклад в розвиток теорії антикризового управління внесли такі закордонні автори, як І. Ансоф, Ж. Рішар, А. Дж. Стрікленд, А. Томпсон та інші. Однак, звертаючись до закордонних методів і інструментам управління кризовими комерційними підприємствами, необхідно враховувати, що в організації діяльності українських і закордонних економічних суб'єктів є суттєва різниця, що вимагає прискіпливої адаптації західного інструментарію до українських умов господарювання.

Серед публікацій українських та російських авторів необхідно відзначити таких як Л. Абалкін, В. Білоус, О. Бандурка, О. Барановський, І. Бінько, В. Геєць, О. Долженков, О. Головченко, С. Глаз'єв, Б. Грієр, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Ж. Жуковська, Б. Кваснюк, Г. Ковальчук, В. Манілов, Г. Маховські, С. Мердок, Т. Момот, М. Мунтіян, Н. Нижник, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранущенко, С. Пірожков, К. Петрова, А. Ряховський, В. Сенчагів, Г. Ситнік, А. Сухоруков, Я. Тімбергена, Г. Таля, В. Успенко, І. Червяков, А. Шеремета, В. Шлемко, Д. Фішер, В. Ярочкін та інші.

Аналіз робіт цих економістів показав, що в основному у них відображаються такі питання антикризового управління, як причини виникнення кризової ситуації на комерційних підприємствах, способи виводу комерційних підприємств із кризового стану, в тому числі і через процедуру банкрутства, а також приводиться оцінка фінансового стану підприємства-боржника у відповідності з Правилами, які затверджені Урядом України для арбітражних керівників, і загальних підходів до перевірки наявності ознак навмисного банкрутства.

Методичні питання виявлення ознак навмисного банкрутства розглянуті в небагатьох роботах. Обговорення основних положень законодавства, які розкривають сутність навмисного банкрутства

знаходяться в працях В. Вітрянського, Б. Колба, П. Ясні. В спільній роботі російських авторів В. Алфьорова, М. Єрмолової і Н. Григор'євої приводиться узагальнення досвіду російських фахівців по проведенню експертизи навмисного банкрутства, надаються практичні рекомендації щодо даного питання.

В умовах сьогодення основними з найважливіших завдань науки і практики стають розроблення і реалізація системи навмисного банкрутства як одного з елементів економічної безпеки комерційних підприємств, особливо будівельної галузі. Українські комерційні підприємства будівельної галузі змушені адаптуватися до умов політичної і соціально-економічної нестабільності та вести пошук адекватних рішень складних проблем і шляхів зниження загроз своєму функціонуванню через навмисне банкрутство. Катастрофічне старіння виробничого сектору і технологій, брак фінансових ресурсів, особливо обортових коштів, поставили на межу виживання багато комерційних підприємств шляхом навмисного банкрутства. До того-ж гострою проблемою для багатьох комерційних підприємств стала висока криміналізація суспільства і економіки, що також є причиною навмисного банкрутства.

В результаті перед переважною більшістю комерційних підприємств постала проблема створення системи економічної безпеки, здатної гарантувати зниження рівня загроз діяльності комерційних підприємств у ключових сферах і зниження навмисного банкрутства.

Однією з найбільш ефективних систем боротьби з процесом банкрутства є процес реструктуризації. Загальною метою реструктуризаційних процесів в Україні виступає розбудова соціально-орієнтованої економіки будівельної галузі, основою якої виступає розмаїття форм власності на засоби виробництва в будівництві. Однак на сьогоднішній день недостатньо вивченим залишаються також оцінки реструктуризації в будівельній галузі по подоланню банкрутства.

Для подальшого проведення змістової реструктуризації підприємств будівельної галузі потрібен послідовний моніторинг досягнутих результатів з метою визначення реакцій підприємств будівельної галузі на ті чи інші регулюючі заходи.

В сучасних умовах саме оцінка реструктуризації підприємств будівельної галузі може бути використана, як інструмент такого моніторингу.

Успішне функціонування в Україні ринкової економіки будівельних підприємств безпосередньо пов'язано з виникненням та прискореним розвитком будівельних корпорацій.

Для характеристики процесів становлення в Україні ринкової економіки в будівельній галузі більшість вчених оперує поняттям «реструктуризація економіки комерційних підприємств будівельної галузі». Але вивчення оцінки процесів, що тривають в будівельній галузі, потребує конкретизації цього терміну з урахуванням напрямків процесів реструктуризації. Велика кількість та різноманітність природа тривожних змін обумовлюють необхідність комплексного підходу при проведенні оцінки реструктуризації збанкрутілого будівельного підприємства. Блок-схема формування комплексного підходу до оцінки реструктуризації збанкрутілого будівельного підприємства наведена на рисунку 1.

Рисунок 1 – Блок-схема формування комплексного підходу до оцінки реструктуризації збанкрутілого будівельного підприємства

Кожен з оцінюючих блоків має у своєму складі декілька показників.

Блок 1 – кількісна оцінка на мікрорівні. До цього блоку відносяться такі показники: кількість приватизованих об'єктів за роками, кількість привабливих об'єктів за способом здійснення приватизації, кількість привабливих об'єктів за формами власності.

Блок 2 – якісна оцінка на мікрорівні визначається наступними показниками: динамікою випуску продукції збанкрутими підприємствами динамічного прибутку до банкрутства, динамічної рентабельності до банкрутства.

Блок 3 – кількісна оцінка на мікрорівні. Включає до свого складу наступні показники: обсяги продукції будівельних підприємств. Інвестиції на основний капітал, фінансовий результат.

Блок 4 – якісна оцінка на макрорівні, що визначається за допомогою наступних показників: динаміку середньомісячної зарплати робітників, динаміку індексу споживчих цін, частину збиткових підприємств, структури будівельного виробництва за формами власності.

Крім того, необхідно зазначити, що комплексний підхід до оцінки реструктуризації збанкрутілих підприємств полягає в поєднанні кількісних і якісних показників, які характеризують реструктуризацію комерційного будівельного підприємства на макро- і макрорівні. Його застосування дозволить провести оцінку реструктуризації будівельних підприємств на мікро- і макрорівні та розробити заходи, спрямовані на підвищення її ефективності.

Одним із засобів підвищення ефективності реструктуризації на макрорівні вважається удосконалення процедури приватизації державного і комерційного майна будівельних підприємств. Для цього необхідно здійснити попередню приватизаційну оцінку збанкрутілого будівельного підприємства з метою виділення ефективних власників. До ефективних власників необхідно віднести фізичні та юридичні особи, що претендують на визначений об'єкт, які зацікавлені у його подальшому функціонуванні і мають у своєму розпорядженні достатню кількість всіх видів ресурсів, необхідних для подальшого стійкого розвитку будівельного підприємства. Ефективними власниками є такі, що мають у своєму розпорядженні; 1) наявність науково обґрунтованої стратегії розвитку будівельного підприємства; 2) наявність кваліфікованого менеджменту, здатного реалізовувати розроблену стратегію; 3) наявність достатньої (для реалізації стратегії) кількості фінансових та людських ресурсів. Використання наведених ознак дозволить передавати майно, що приватизується, власникам, які здатні забезпечити його ефективне використання.

Виконані дослідження дають можливість зробити наступні висновки:

1. Реструктуризація збанкрутілого будівельного підприємства представляє собою процес здійснення глибоких сутнісних і якісних змін на всіх рівнях функціонування будівельного підприємства за рахунок використання економічного потенціалу організації економічної діяльності. Реструктуризація збанкрутілих будівельних підприємств є одним із елементів ринкових реформ, вона потребує відповідної оцінки із застосуванням комплексного підходу до її проведення.

2. Виконані дослідження дозволяють сформулювати основи комплексного підходу до реструктуризації збанкрутілих будівельних підприємств. Така оцінка проводиться на мікро та макрорівні, та використовується сукупність кількісних і якісних показників.
3. Основою реструктуризації збанкрутілих підприємств є процес роздержавлення власності.
4. На основі узагальнення закордонного та вітчизняного досвіду можна зробити висновок про можливість використання регіонального менеджменту і маркетингу шляхом:
  - застосування на регіональному рівні процесів корпоративного управління;
  - врахування територіального розподілу праці;
  - виявлення місцевих переваг;
  - залучення в регіон для функціонування нових економічних агентів.
5. Оцінка ефективності реструктуризації на макрорівні здійснюється шляхом аналізу кількості показників, які характеризують процес приватизації.
6. Оцінка реструктуризації на макрорівні здійснюється також шляхом аналізу якісних показників, які характеризують результати роботи низки збанкрутілих будівельних підприємств.
7. Оцінка привабливості реструктуризації на макрорівні засвідчила про зростання основних кількісних принципів, що характеризують розвиток будівельної галузі регіону.
8. Підвищення ефективності реструктуризації збанкрутілих будівельних підприємств на регіональному рівні на макрорівні можливо за рахунок удосконалення процедури приватизації державного та комунального майна. Для цього необхідно допускати до участі в проведенні конкурсів на право придбання об'єктів приватизації тільки тих суб'єктів господарювання, які є потенційними власниками, якими є: наявність науково обґрунтованої стратегії подальшого розвитку об'єкту, що приватизується; наявність кваліфікованого менеджменту, здатного реалізувати таку стратегію; наявність достатньої для реалізації стратегії кількості фінансових ресурсів.
9. Існуючу класифікацію корпорацій, які приймають участь в реструктуризації збанкрутілих підприємств, в залежності від цілей функціонування необхідно уточнювати шляхом розділення всього

розмаїття класичних корпорацій на автономні і публічні. До автономних можна віднести: закриті акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, командантні товариства, повні товариства. До публічних можна віднести відкриті акціонерні товариства.

10. Перспективним напрямком підвищення ефективності реструктуризації підприємств банкрутів на макрорівні є стимулювання перехідних корпорацій до перетворення їх у публічні шляхом впровадження системи корпоративного управління і надання пільг при оподаткуванні прибутків, що спрямовуються на виплату дивідентів.
11. Підвищення ефективності корпоративної реструктуризації на макрорівні планується досягти за рахунок створення в економіці регіону нового господарського органу – міжгалузевої регіональної корпорації, яка здатна забезпечити реалізацію на регіональному рівні переваг корпоративної форми організації господарської діяльності і не допускати банкрутства підприємств.

Виконання цих основних положень дасть можливість знизити негативний процес банкрутства в будівельній галузі на всіх просторо-часових рівнях його функціонування.

ИННОВАЦИОННАЯ КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ СТРОИТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

В. И. ТОРКАТЮК, И. Л. ЖЕЛЕЗНЯКОВА, О. В. МАЛЕЙ,
Н. В. ШОКУРОВА, С. А. ЛЕВЧЕНКО

*Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова*

Организационное развитие характеризует определенный тип изменений в организации. В различных концепциях оно трактуется по-разному: как естественный процесс изменений, обусловленный возрастом организации; как процесс изменений, вызванный нововведениями в организации и проявляющиеся в увеличении ее размеров; как сложная образовательная стратегия, рассчитанная на изменение верований, отношений, ценностей, структуры организации в целях усиления ее адаптации к новым технологиям и рынкам.